

ПОЕТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ РІДНОЇ МОВИ В ЛІРИЦІ ПЕТРА СКУНЦЯ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 28.
УДК 821.161.2-1.09 "Скунць"

Голомб Л. Г. Поетична концепція рідної мови в ліриці Петра Скунця; 5 стор.; кількість бібліографічних джерел – 6; мова – українська.

Анотація. У статті розглядається розгорнута в ліриці П. Скунця художня концепція рідної мови в контексті проблеми «Україна і світ». Простежується типологічна спорідненість творів П. Скунця на цю тему з народною пісенністю, з творами І. Франка, Я. Щоголева, М. Чернявського, інших поетів, у творчості яких утверджується самоцінність і краса української мови. Відзначається актуальність поезій П. Скунця на захист рідного слова.

Ключові слова: Україна, світ, мова, діалект, народна пісня.

Ідея національної державності, а в цьому контексті єдиної державної мови належить до стрижневих громадянських ідей української лірики, в утвердженні яких своє вагоме слово сказав і поет-закарпатець Петро Скунець.

Осмилення проблеми творчості рідною мовою має в українській культурі давню непросту історію, тісно пов'язану з історією багатовікової боротьби України за свою незалежність. Невпинна праця діячів української культури над збереженням скарбів національного фольклору, історичних пам'яток, захист прав українства творити літературу своєю, а не чужою мовою, що активізувався в добу романтизму, діяльності Т. Шевченка, згодом І. Франка, М. Драгоманова, Лесі Українки, О. Олеся, творчості раних модерністів, неокласиків, митців «розстріляного відродження», а на Закарпатті В. Гренджі-Донського, Зореслава, Ірлявського, Ю. Станинця, не припиняється й сьогодні. Характерно, що обстоювання прав рідної мови ніколи не зводилося в Україні до ізоляціонізму, до протиставлення своєї культури іншим, ґрунтуючись на єдності національного та загальнолюдського. Ще І. Франко образно порівняв чільного письменника певної доби з деревом, яке корінням упивається в свій національний ґрунт, а пнем і короною поринає в інтернаціональній атмосфері ідейних інтересів, наукових, суспільних, естетичних і моральних змагань [4, 34]. Своєрідний відгомін Франкового положення про діалектику національного і світового несподівано знаходимо в автобіографічному циклі Петра Скунця «Заповнюю анкету», де в графі «Національність» із класичною чіткістю й простотою зафіксовано поетове розуміння взаємостосунків України зі світом:

*Я долю всього світу пригубив,
Всі мови світу хочу розуміти.
Та, може, світ тому я полюбив,
Що Україна є у цьому світі* [2, 120-121].

Уродженець Карпат, який по-синівськи любив свої гори, Міжгірщину, не мислить себе поза Україною і світом, поза вселюдською атмосферою ідейних, моральних та етичних змагань, рішуче відкидаючи всі новітні фальсифікаторські концепції відриву Закарпаття від одвічних національних коренів.

Поетична спадщина П. Скунця явно вказує

на філологічну освіту автора, на його постійну zaangażованість проблемами розвитку рідного письменства. Протагоніст поета живе у світі вічного Шевченкового слова, у «країні Франкіані», серед безсмертних образів, створених Лесею Українкою, провадить живі діалоги з І. Чендеєм та О. Гончарем, В. Гренджею-Донським і Зореславом, О. Маркушем і Ю. Станинцем, сердечно дякує вчительці, яка колись у сільській «школі під калиною» прищепила йому, «хлопчику з сопілкою», тугу за Мавкою, навчила відрізнити прекрасне від потворного.

На сторінках поетових збірок оживають будні життя студента-філолога. Легким гумором і смутком оповитий вихоплений із самої гущі безтурботних днів юності фрагмент «Студентське» (1959), що, ймовірно, й був написаний на «парі» з якоюсь лінгвістичної дисципліни, коли єдиною прикрістю життя було те, що «латинь, старослов'янська», «перфекти» та «інфінітиви» заважали насолоджуватися п'яним шумовинням весни:

*Підійти б до тої он, стрункої,
що із римських списана богинь...
Але дійсність грубою рукою
знову тиче в голову латинь.
Тут – перфекти, там – інфінітиви,
мертвих слів непройдені ліси...
За вікном – божественні мотиви
і земні дівочі голоси...* [2, 37].

Поряд із жартівливими наріканнями на владу конспектів та непрохідні ліси мертвих слів відчувається в поезії П. Скунця непідробна любов до своєї альма-матер та свого далеко не випадково обраного фаху українського філолога. Уже в середині 90-х, із вершка прожитих літ, вітаючи рідний університет із 50-літнім ювілеєм, поет, не схильний ідеалізувати реалії дійсності, все ж із світлим і гордим почуттям згадує винесений із студентських років життєвий заповіт, утілений для нього у Франковому «Vivere memento!»:

*Але був я все-таки студентом.
Хай царює мафія, а все ж
чую досі «Віверє мemento!».
Пам'ятай, слабаку, що живеш!* [2, 479].

Цей заповіт із «країни Франкіані» в ювілейному вірші-привітанні «Альма-матер. На 50-річчя Ужгородського університету» повторюється двічі, і

в кінці твору, увиразнений контрастом світла й темряви, життя й можливої загибелі в блуканнях «навромацки», він звучить уже як програмна вимога, життєве кредо автора, що промовляє до всіх «живущих»:

*І не видно світлого моменту.
І йдемо навромацки. А все ж
чую знову: «Вівере мemento!».*

Пам'ятай, живущий, що живеш [2, 479].

Цікава сторінка студентського життя Петра Скунця, яка відтворює винесене з юнацьких років ставлення поета до рідної мови, постає у вірші «Замість реферату» (1962). Автор відгукнувся в цьому творі на поширювану в радянські часи псевдонаукову концепцію злиття різних мов у єдину безнаціональну (точніше російську) мову. Студентів-філологів спонукали писати реферати про ту «радісну» пору, коли «Розтануть як у часі давнина, / в теплі любові діалекти й мови, / і витвориться з них одна земна – / велика мова Всесвіту» [2, 108]. Псевдовчені впевняли молоде покоління в тому, що в Україні вже визріли умови для появи такої мови, а згодом «визріють повсюдно», намагаючись змусити його повірити в цю шовіністичну маячню новітніх русифікаторів усіх «радянських» народів. Ментальність юнака-українця, здорове мовне чуття справжнього філолога спричиняє емоційний вибух («Що ж українського та мова збереже?») і змушує вибудувати цілу систему доводів на захист рідного слова. Добре знаючи минушину свого народу, автор вірша акцентує на фарисействі «любовних фраз» недругів України – тих, «хто собі півсвіту наборов / і незнищенням чується» [2, 108]. У своїх історичних ремінісценціях поет удається до прозорої мови натяків, недомовленості, навіть прямого нагадування відомих фактів щодо оцінок українського борщу та вареників у відгуках шовіністичної російської критики на українські видання першої половини XIX ст.

*Не згину,
нехай стає хоч головою сторч,
пророк, котрий лишає з України
майбутньому вареники та борци,
та ще Тараса Бульбу [2, 108].*

У вірші «Замість реферату» на повну силу виявляє себе публіцистичний талант П. Скунця, дар прямого називання, афористичного формулювання думки, сконцентрованого вислову праведного гніву: «Слово наше, / як і народ, не йшло на лови душ...», «Ми – не тіні, / ми плоть жива, і ми душа жива...».

У цій єдиній живій душі поет і бачить цілісність нації, як би її не іменували –

*Хай у слові «русин»,
хай «малорос», «хахал» або «рутен» –
це все одно [2, 109].*

П. Скунець постає тут істинним послідовником І. Франка, котрий у вірші-посвяті москвофілу А. Петрушевичу «Діалект чи самостійна мова...» утверджував єдність національної душі, що виражає себе у слові, яке «лунає відгомоном в мільйонах серць живих» і є запорукою духовного багатства на-

ції. А схоластичне питання щодо назви – «діалект, жаргон чи самостійна мова», – за Франком, – «найпущіше в світі»:

*Діалект, а ми його надішею
Міццю духа і огнем любови
І нестертий слід його запишею
Самостійно між культурні мови [3, 156].*

Студент-філолог Петро Скунець не міг не знати і творчості пізнього українського романтика Якова Щоголева, який свою збірку «Ворскло» (1883) видав із епіграфом з біблійної книги Іова: «Есть бо древу надежда: аще бо посѣчено будетъ, паки процвѣтетъ и лѣторосль его не оскудѣетъ; ...сотворить же жатву, якоже новосажденное» [6, 33]. Цим епіграфом автор збірки утвердив свою віру в майбутній розквіт української літератури, в її неминуче відродження. П. Скунець, якого боляче вразила ідея написання реферату про єдину мову Всесвіту, свідомо чи підсвідомо спираючись на мудрість пророчої біблійної книги, продовжив думку Я. Щоголева про майбутнє українського слова. Паралель між нацією і порубаним деревом у вірші «Замість реферату» народжувалася поступово: спочатку автор дає порівняння «а ми, неначе скошена трава, / буяли знову», щоб далі заперечити його і розгорнути точніше зіставлення з деревом, основою життя якого є заховане в землі коріння, що його не можна знищити:

*Ні, не трава ми – віття.
яке було порубане, проте
одну співало пісню.
Крізь століття
у древа роду від вогню і зрад
ми берегли не віття, а коріння,
тому й живі. І к бісу реферат! [2, 109].*

Історична ремінісценція підпорядкована у вірші утвердженню невмирущості єдиного «древа роду», єдиної національної душі, яка співає тільки їй притаманну пісню попри всі випробування долі, всупереч зусиллям, що, за висловом В. Гренджі-Донського, «розділили Україну поміж ворогів». Типологічно образ пісні, яку співає роз'єднана кордонами, але духовно злітована в єдину націю, напрочуд близько споріднений із подібним образом у вірші Миколи Чернявського «Ти не загинеш, Україно...», де поет славить «прадідну» мову, «що кожне слово в її перлина». Краса й безсмертя мови, «якою наш кобзар співав, / яка степи опанувала / І мільйони об'єднала / Людей - братів», є для М. Чернявського запорукою безсмертя нації і країни:

*О ні, Україна не загине!
Коли народний океан
Співа, неначе той орган,
Є сила в нім – душа єдина [5, 83].*

Обидва поети – і закарпатець П. Скунець, і степовик М. Чернявський неначе чувають звуки єдиної могутньої мелодії, яку співає народний океан – єдина національна душа, що не піддається руйнівним силам зовнішніх ворожих впливів. І не випадково П. Скунець завершує своє «Замість реферату» фрагментом пісні, в якій «народний океан співа»:

*Ввірвалась рідна пісня в акурат.
«Камінь росте без коріння,
сонце сходить без насіння,
скрипка грає – голос має,
серце плаче...»*

Йй не вмирає! [2, 109].

Народна пісня, що стала композиційним завершенням тексту вірша, «ввірвалась» у душу митця не тільки як поетичний синтез ідеї безсмертя нації та її мови, але й для ствердження глибокої мудрості народу, втіленої в її образах-символах, які виражають українську національну ментальність. Адже камінь – це втілення міцності й сили, що постійно зростає (до речі, ім'я поета Петро, що означає камінь, також по-своєму посилює ідею вірша), скрипка – символ співочої української душі, серце – основа національної філософії кордоцентризму, а сонце, яке щодня «сходить без насіння», символізує перемогу життя над силами зла і темряви, постійне життєтворення. «Сходу сонця, – за твердженням українських учених, – народний світогляд надавав неймовірно важливого значення. В той момент сонце надзвичайно енергетичне, воно оживляє, пробуджує увесь світ, дає тепло, світло, силу й енергію всьому. Всі темні сили розбігаються перед його лицем врізнобіч, гинуть і зезають навіки» [1, 78].

Поезія «Замість реферату» виявляє, таким чином, особливе ментальне чуття автора, який у

важливих концептуальних питаннях духовного буття людини і нації майже інстинктивно звертався до джерел народної мудрості, до пісні, що ввібрала в себе віковичний досвід життєдіяння народу.

Стурбованість долею українського слова породила й диптих «Два експромти зі свята рідної мови» (1988), пронизані гіркотою від того, що й нині «ходить наша мова безпритульна / в пошуках синівської душі» і «ридає» – «до глухих, а значить – до німих» [2, 414].

І поет, для якого оповите гіркотою свято рідної мови – «свято української печалі, / свято української надії», прагне докричатися до сердець збайдужілих до рідної матері дітей, пробудити їх від духовної летаргії:

*Як же дожились ми, сестро й брате,
до такого підлого добра? –*

*Ходить безпритульна наша мати,
від Карпат блукає до Дніпра* [2, 414].

Поезії П. Скунца, присвячені рідній мові, типологічно споріднені з віршами В. Самійленка «Українська мова (Пам'яті Т. Шевченка)», Лесі Українки «На столітній ювілей української літератури», О. Олеся «О слово рідне! Орле скутий», Г. Чупринки «Найвищий дар», «Відродження», з багатьма іншими творами українських митців на захист скарбів свого слова і належать до кращих зразків української патріотичної лірики.

Література

1. Дмитренко М., Іваннікова Л., Лозко Г., Музиченко Я., Шалак О. Українські символи / Дмитренко М. та ін. – К.: ред. часопису: «Народознавство», 1994. – 140 с.
2. Скунець П. Один: Вірші, поеми, балади, переклади, мініатюри / Петро Миколайович Скунець. – Ужгород: Два кольори, 2000. – 536 с.
3. Франко І. Semper tiro // Іван Франко. Збір. творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1976. – Т.3. – С. 101-182
4. Франко І. Інтернаціоналізм і націоналізм у сучасних літературах // Іван Франко. Збір. творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1981. – Т. 31. – с.33-44.
5. Чернявський М. Поезії / Микола Чернявський – К.: Рад. письменник, 1959. – 478 с.
6. Щоголев Я. Твори / Яків Щоголев – К., 1961. – 355 с.

Лидия Голомб

ПОЭТИЧЕСКАЯ КОНЦЕПЦИЯ РОДНОГО ЯЗЫКА В ЛИРИКЕ ПЕТРА СКУНЦА

Аннотация. В статье рассматривается развернутая в лирике П. Скунца художественная концепция родного языка в контексте проблемы «Украина и мир». Прослеживается типологическое родство произведений П. Скунца на эту тему с народной песенностью, с произведениями И. Франко, Я. Щеголева, М. Чернявского, других поэтов, в творчестве которых утверждается самоценность и красота украинского языка. Отмечается актуальность поэзии П. Скунца в защиту родного слова.

Ключевые слова: Украина, мир, язык, диалект, народная песня.

Lidiya Holomb

POETIC CONCEPTION OF MOTHER TONGUE IN THE LYRICS BY PETRO SKUNTS

Summary. The article deals with the concept of the native language developed in the lyrics of P. Skunts in the context of the problem “Ukraine and the world”. We consider typological congeniality of the poems by P. Skunts on this theme with the folk song, works of I. Franko, Y. Shchogolev, M. Chernyavskiy and the other poets, in creative work of which self-value and beauty of Ukrainian language are stated. We note topicality of the poems by P. Skunts for the protection of the native word.

Key words: Ukraine, world, language, dialect, folk song.

Голомб Лідія Григорівна – доктор філол. наук, професор кафедри української літератури УжНУ.